

ВІЗІРЕНКО С.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту;

ШМИГЛЯ Я.О.,

студент,

Запорізький національний технічний університет,
м. Запоріжжя, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КОНТРАГЕНТІВ

Загальновідомим фактом є те, що здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання супроводжуються виникненням різних зобов'язань контрагентів, недосконалість методології обліку та аудиту яких ускладнює управління підприємством, перешкоджає динамічному розвитку облікового інструментарію для формування та надання інформації про склад і розмір зобов'язань.

Недосконалість нормативного забезпечення регулювання питань з обліку та аудиту зобов'язань контрагентів призвела до ряду дискусій як на теоретичному, так і на практичному рівнях і відповідно до виникнення потреби в узагальненні результатів досліджень вчених з метою вирішення основних проблемних питань аудиту розрахунків з контрагентами.

Контрагентом є кожна із сторін в договорі по відношенню один до одного, тобто контрагентами слід визнати як покупців та замовників, так і постачальників та підрядників.

Метою аудиту зобов'язань контрагентів відповідно до МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» є висловлення аудитором незалежної професійної думки щодо правильності ведення зобов'язань з контрагентами [8].

Основними завданнями аудиту зобов'язань контрагентів є: перевірка наявності та правильності оформлення первинної документації; законність виникнення і своєчасність погашення дебіторської та кредиторської заборгованості; правильність відображення в обліку зобов'язань; дотримання фінансово-розрахункової дисципліни та її вплив на платоспроможність підприємства; перевірка правильності відображення інформації у регістрах бухгалтерського обліку та фінансовій звітності.

Мета та завдання аудиту зобов'язань контрагентів потребують вибору аудиторських процедур та методів аудиторської перевірки.

Вибір методу або процедури – це результат емпіричного професійного судження безпосередньо аудитора, який спирається на мету та обставини замовлення на аудиторську послугу, з одного боку, і на особистий досвід і кваліфікацію аудитора – з іншого.

Процедури складаються з певної послідовності застосовуваних методів. Проте це не означає, що будь-який метод контролю «закріплений» за конкретною

аудиторською процедурою. Залежно від обставин замовлення до складу аудиторської процедури можуть входити різні методи. Саме в підборі оптимальної й відповідної кількості та виду того чи іншого методичного прийому залежить якість аудиторської перевірки [14].

Перелік процедур аудиту зобов'язань контрагентів має плануватись відповідно до норм МСА 500 «Аудиторські докази», яким визначено склад аудиторських доказів та відповідальність аудитора за розробку й виконання аудиторських процедур для отримання достатніх і прийнятих аудиторських доказів, які нададуть можливість сформулювати обґрунтовані висновки (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Програма аудиту зобов'язань контрагентів

№	Перелік етапів аудиторської перевірки	Виконавець	Індекс робочого документу	Примітка
1	2	3	4	5
1	Перевірка залишку зобов'язань контрагентів за даними Головної книги з залишками в облікових регістрах		РД 1.1	
2	Зустрічна перевірка зобов'язань контрагентів		РД 1.2	
3	Направлення запитів на підтвердження заборгованості контрагентів			
4	Визначення розбіжностей між отриманими відповідями на відправлені запити по підтвердженню ДЗ та КЗ із наявними на підприємстві актами звірень і залишків в аналітичному обліку ДЗ та КЗ			
5	Перевірка наявності договорів, що передбачають авансову оплату			
6	Перевірка правильності оформлення документів з виконання договірних зобов'язань і своєчасності надання їх у бухгалтерію			
7	Перевірка повноти і своєчасності розрахунків з контрагентами		РД 1.3	
8	Перевірка розрахунків з контрагентами при недотриманні договірних зобов'язань			
9	Перевірка правильності відображення ДЗ та КЗ у фінансовій звітності з урахуванням змін валютних курсів		РД 1.4	
10	Перевірка правильності коригування зобов'язань контрагентів з урахуванням інфляційного процесу		РД 1.5	
11	Перевірка на наявність у складі ДЗ та КЗ отриманих претензій		РД 1.6	
12	Складання реєстру визначення заборгованості з терміном позовної давності, що минув, причини її виникнення		РД 1.7	

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
13	Перевірка результатів проведення інвентаризації зобов'язань контрагентів			
14	Зустрічна перевірка первинних документів по розрахункам з контрагентами		РД 1.8	
15	Перевірка умовних зобов'язань, що виникають при розрахунках з контрагентами		РД 1.9	
16	Проведення пошуку невідображених зобов'язань шляхом тесту відсікання		РД 1.10	

Слід наголосити, що до початку здійснення аудиторських процедур, передбачених Програмою та планом аудиту, аудитор має оцінити стан внутрішнього контролю за розрахунками з контрагентами (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка стану внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами

№ п/п	Напрями оцінки аудитором внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами	Коментарі та посилання на документи
1	Контроль повноти відображення: - на всі відвантажені товари виставлено рахунки і зареєстровано в обліку; - на всі повернені товари та визнані претензії покупців зроблено відповідні виплати та записи в обліку; - зареєстровані всі отримані аванси	
2	Контроль реальності записів: - всі виставлені рахунки відповідають відвантаженим товарам; - всі виплачені компенсації відповідають здійсненим поверненням продукції або визнаним претензіям	
3	Контроль правильності розрахунків з контрагентами: - рахунки виписано відповідно до затверджених цін, кількості відвантажених товарів, установлених законодавством податків та інших обов'язкових платежів; - рахунки, по яких оплата викликає сумнів, швидко виявляються; - рахунок за товари та самі товари відправлено на адресу одного і того самого підприємства (особи)	
4	Контроль відповідності та своєчасності облікової реєстрації: - всі рахунки зареєстровано бухгалтером одночасно зі здійсненням поставки (в одному і тому самому обліковому періоді); - бухгалтерські книги (журнали, відомості) правильно підраховано; - правильно розраховано резерв сумнівних боргів та списано безнадійні борги з віднесенням їх на витрати звітного (поточного) періоду)	

Продовження табл. 2

5	Контроль правильності розподілу функціональних обов'язків персоналу клієнта, пов'язаних з реалізацією та обліком дебіторської та кредиторської заборгованості	
6	Результати внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості	

Згідно МСА 230 «Аудиторська документація» аудитор під час кожної з процедур у разі виявлення порушень має скласти аудиторську документацію з достатніми та відповідними записами щодо аудиторських доказів і висновків, яких дійшов аудитор (табл. 3-12) [4].

Своєчасна підготовка достатньої та прийнятої аудиторської документації забезпечить якість аудиту і сприятиме ефективному огляду й оцінці отриманих аудиторських доказів і висновків, необхідних для формулювання остаточного аудиторського висновку [3].

Таблиця 3

Робочий документ аудитора з перевірки залишку зобов'язань контрагентів РД 1.1

Рахунок у Головній книзі	Залишок по Головній книзі	Залишок по журналу	Відхилення (гр.2-гр.3)	Причини
1	2	3	4	5
Разом:				

Джерело : розроблено автором

Для відображення результатів зустрічної перевірки зобов'язань контрагентів аудитору доцільно скористатись Робочим документом аудитора зустрічної перевірки зобов'язань контрагентів поданого в табл.4.

Таблиця 4

Робочий документ аудитора зустрічної перевірки зобов'язань контрагентів РД 1.2

Кредитор (повна назва підприємства)	Код рядка у журналі	Сума кредиторської заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Підстава виникнення заборгованості	Згідно з актом звіряння від кредитора		Примітка (відхилення, причини)
					сума	дата	
1	2	3	4	5	6	7	8
Разом:							

Джерело : розроблено автором

Для відображення результатів зустрічної перевірки зобов'язань контрагентів аудитор доцільно скористатись також Робочим документом аудитора зустрічної перевірки своєчасності розрахунків з контрагентами поданого в табл. 5.

Таблиця 5

Робочий документ аудитора зустрічної перевірки своєчасності розрахунків з контрагентами РД 1.3

Кредитор (повна назва підприємства, без скорочення)	Код рядку у журн	Сума по накладній (рахунку, договору)	Кінцева дата проведення оплати постачальник у згідно документам	Дата фактично проведено і оплати (згідно з випискою банку)	Сума штрафу чи пені за несвоєчасну оплату, передбачена договором		Підстава встановлених відхилень
					За договором	Фактично стягнуто	
1	2	3	4	5	6	7	8

Джерело : розроблено автором

Процедура перевірки правильності відображення зобов'язань контрагентів у фінансовій звітності з урахуванням змін валютних курсів, на нашу думку, потребує детального вивчення, оскільки в умовах посилення доларизації та поглиблення інфляції фінансова звітність без врахування валютних курсів та рівня інфляції не є інформативно корисною, оскільки вартість монетарних активів зменшується такими темпами, що порівняння сум, отриманих в різні проміжки часу, або навіть у той самий звітний період не свідчить про реальні тенденції та динаміку, а інколи навіть уводить в оману. З метою уникнення таких явищ та у відповідності до вимог МСБО та МСФЗ підприємства при формуванні фінансової звітності мають враховувати як зміну валютних курсів, так і вплив розвитку інфляційного процесу, а, отже, виникає нагальна потреба при аудиті статей монетарних активів здійснювати перевірку правильності відображення курсових різниць та правильності коригування вартості монетарних активів з урахуванням індексу інфляції.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України визначає П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» та МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів». МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» та П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» не має суттєвих відмінностей, оскільки в основу побудови останніх були покладені саме міжнародні стандарти [5].

Міністерство фінансів України Наказом від 14.07.2014р. за № 754 затвердило зміни до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів».

Нововведеннями до П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» п. 5

передбачено, що операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на початок дня, дати здійснення операції (дати визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат). Підприємство може операції з безготівкових розрахунків в іноземній валюті відобразити у валюті звітності у сумі, визначеній у документах банку, з урахуванням особливостей застосування банком валютного курсу на дату здійснення операції, у разі якщо це не суперечить вимогам податкового і митного законодавства в частині застосування валютного курсу. Згідно п. 8 П(С)БО 21, визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться на дату балансу, а також на дату здійснення господарської операції в її межах або за всією статтею (відповідно до облікової політики). Для визначення курсових різниць на дату балансу застосовується валютний курс на кінець дня дати балансу. При визначенні курсових різниць на дату здійснення господарської операції застосовується валютний курс на початок дня дати здійснення операції. Підприємство може здійснити перерахунок залишків на кінець дня за монетарними статтями в іноземній валюті, за якими протягом дня здійснювались господарські операції із застосування валютного курсу, встановленого на кінець цього дня [5].

Виходячи з викладеного, аудитору доцільно звернути увагу на правильність відображення в обліку зобов'язань контрагентів з урахуванням зміни валютного курсу. З метою відображення результатів перевірки запропоновано робочий документ аудитора наступної форми (табл. 6).

Порядок коригування вартості монетарних активів на індекс інфляції та загальні вимоги щодо розкриття інформації про неї у примітках до фінансової звітності визначає П(С)БО 22 «Вплив інфляції». Згідно п. 18 П(С)БО 22 скориговані показники розділу I звіту про рух грошових коштів (крім нарахованих та сплачених відсотків, сплаченого податку на прибуток) визначаються згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку з урахуванням відповідних статей скоригованого балансу та скоригованого звіту про фінансові результати. Суми нарахованих та сплачених відсотків, сплаченого податку на прибуток коригуються з використанням індексу інфляції на дату їх визнання. Відповідно п.19 П(С)БО 22 показники, що відображають рух грошових коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності, коригуються з використанням індексу інфляції на дату кожної операції, пов'язаної з рухом таких грошових коштів [6].

З урахуванням вищевикладеного, робочий документ аудитора при перевірці правильності коригування зобов'язань контрагентів під впливом інфляційного процесу має бути наступної форми (табл. 7).

Під час перевірки отриманих претензій від контрагентів аудитору доцільно скористатись Робочими документами поданими в табл. 8.

Таблиця 6

Робочий документ правильності відображення в обліку зобов'язань контрагентів з урахуванням зміни валютного курсу РД 1.4

№ п/п	Балансовий рахунок	Сума в іноземній валюті	Дата балансу	Валютний курс на кінець дня дати балансу	Дата здійснення господарської операції	Валютний курс на початок дня дати здійснення операції	Курсова різниця		Відхилення
							за даними обліку	за даними аудитора	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Джерело : розроблено автором

Таблиця 7

Робочий документ при перевірці правильності коригування зобов'язань контрагентів з урахуванням інфляційного процесу РД 1.5

Стаття	Код рядка	Надходження				Вибуття				Відхилення
		Сума до коригування	Коефіцієнт коригування	Скоригована сума	Сума коригування за даними аудитора	Сума до коригування	Коефіцієнт коригування	Скоригована сума	Сума коригування за даними аудитора	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Джерело : розроблено автором

Під час перевірки зобов'язань контрагентів зі строком позовної давності, що минув аудитору доцільно скористатись Робочим документом поданими в табл. 9.

У разі здійснення зустрічної перевірки первинних документів по розрахункам з контрагентами аудитору доцільно скористатись Робочим документом, поданим в табл. 10.

Таблиця 8

Робочий документ аудитора з перевірки отриманих претензій від контрагентів РД 1.6

Кредитор (повна назва підприємства, без скорочення)	Код рядку у журналі	Сума заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Підстава виникнення заборгованості	Пред'явлена претензія від кредитора		З них сума визначена підприємством
					Сума	Дата	
1	2	3	4	5	6	7	8
Разом:							

Джерело : розроблено автором

Таблиця 9

Робочий документ аудитора з перевірки зобов'язань контрагентів зі строком позовної давності, що минув РД 1.7

Кредитор (повна назва підприємства)	Сума кредиторської заборгованості	Дата виникнення заборгованості	Записи у бух обліку на списання	Підстава для списання	Примітка
1	2	3	4	5	6

Джерело : розроблено автором

Таблиця 10

Робочий документ аудитора з зустрічної перевірки первинних документів по розрахункам з контрагентами РД 1.8

Кредитор	Номер і дата накладної згідно бух. обліку	Назва товару по накладній	Сума по накладній	Номер карточки складського обліку та дата розноски	Сума, що вказана у карточці	Розбіжності між накладною та картокою	Причини розбіжностей	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело : розроблено автором

Слід підкреслити, що особливої уваги потребує вивчення методики аудит умовних зобов'язань, що виникають при розрахунках з контрагентами, оскільки для

вітчизняної науки бухгалтерського обліку умовні зобов'язання є відносно новим об'єктом, а отже, методика аудиту умовних зобов'язань абсолютно не відпрацьована.

В основу аудиту умовних зобов'язань має бути покладено Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» (далі - П(С)БО 11) та Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Резерви, непередбачені зобов'язання і непередбачені активи» (Reserves, contingent liabilities and assets) (далі – МСБО 37).

П(С)БО 11 «Зобов'язання» чітко визначено, що умовне (непередбачене) зобов'язання – це: 1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або 2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоімовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити [9].

Щодо змісту МСФО 37, то слід зазначити, що недосконалий переклад зумовив плутанину в частині перекладу слова «contingent». На англійській мові вищезазначене поняття – contingent liability – складається з двох понять: contingent, що в перекладі випадковий, можливий, умовний, непередбачений та liability – зобов'язання, заборгованість [7]. В ряді англо-російських та англо-українських словників словосполучення contingent liability – перекладається як умовне зобов'язання [1].

Як бачимо, переклад може бути різний, оскільки кожна складова має декілька можливих варіантів трактування. Доречніше використовувати вираз «умовний», який дослівно означає «викликаний, спричинений конкретними обставинами», оскільки в суть поняття «умовні зобов'язання» вкладається зміст умови та можливості настання чогось. Так, згідно МСБО 37 умовними зобов'язаннями визнаються:

а) можливі зобов'язання, які виникають внаслідок минулих подій і існування яких підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи кілька невизначених майбутніх подій, не повністю контрольованих суб'єктом господарювання, або

б) існуючі зобов'язання, які виникають внаслідок минулих подій, але не визнаються, оскільки немає ймовірності, що вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення зобов'язання, або суму зобов'язання не можна оцінити достатньо достовірно [7].

П(С)БО 11 визначає умовні зобов'язання як непередбачені і формулює такі їх характеристики:

1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю;

2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоімовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде

використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити [9].

Отже, термін «умовне зобов'язання» дослівно означає «зобов'язання, виникнення якого залежить від умови настання або ненастання в майбутньому однієї або декількох невизначених подій», що є більш правильним з лексичної точки зору на відміну від використання терміну «непередбачені зобов'язання».

Тож, першим етапом аудиту умовних зобов'язань є перевірка достовірності їх визнання, тобто під час перевірки умовних зобов'язань аудитор в першу чергу має перевірити чи відповідають умовні зобов'язання відображені у Балансі чи Примітках до фінансової звітності тим критеріям визнання умовних зобов'язань, які визначені нормативними актами загальнодержавного (П(С)БО) та локального характеру (обліковою політикою підприємства).

Водночас не менш важливим етапом аудиту є перевірка правильності оцінки умовних зобов'язань. На думку проф. Н.М. Малюги «бухгалтерська оцінка - це науково обгрунтована думка суб'єкта обліку про вартість об'єкта, що ним оцінюється, а також процес визначення вартості об'єкта» [10]. При цьому на думку вченої «процес оцінки представляє собою процедуру присвоєння об'єктам бухгалтерського обліку певних грошових величин...». Враховуючи специфіку організаційно- економічних умовних фактів господарського життя в бухгалтерському обліку та витікаючи з цього специфіку їх облікових наслідків слід зауважити, що точною не може бути їх сума оцінки в грошовому еквіваленті, оскільки, неможливість достовірної оцінки наслідків умовних фактів на дату складання звітності є одним з основних критеріїв їх ідентифікації. Проте, такі наслідки, результати можливо оцінити наближено з метою відображення в бухгалтерському обліку.

Зокрема, Маценко Л.Ф. пропонує оцінку умовних зобов'язань здійснювати, виходячи з бухгалтерського судження про ймовірність виникнення наслідку визначити ймовірність виникнення певного наслідку одним з трьох показників: ймовірність виникнення певного наслідку менше 50 % (при існуванні сумніву бути здійсненим); ймовірність виникнення певного наслідку дорівнює 50 % (коли є невизначеність в здійсненні та відсутні чіткі аргументи на користь не здійснення); ймовірність виникнення певного наслідку більше 50 % (при відносній впевненості в здійсненні). Бухгалтер на підставі такої оцінки повинен, лише виходячи з критерію суттєвості, ймовірності виникнення факту та його віддаленості, вирішити питання балансового чи позабалансового відображення [11].

Водночас Орлов І.В. з метою забезпечення достовірного визначення величини умовних зобов'язань пропонує застосовувати такі способи оцінки, як: 1) спосіб найкращих оцінок (оцінка витрат, необхідних для погашення теперішньої вартості зобов'язань на кінець звітного періоду); 2) спосіб визначеного набору інтервалів значень на основі розрахунку середньої арифметичної величини з найбільшого та найменшого значення інтервалів, які оцінюються з урахуванням ступеня імовірності прояву відповідного інтервалу значень. Використання запропонованих способів оцінки умовних зобов'язань, на думку автора, забезпечить отримання релевантної інформації про

величину умовних зобов'язань, їх стан та оцінку впливу на результати господарської діяльності [13].

Нашкерська Г.В. наголошує, що оцінка умовних зобов'язань залежить від настання (ненастання) у майбутньому неконтрольованих або частково контрольованих підприємством подій. Залежно від можливості прогнозування цих подій та характеру їх впливу нею запропоновано умовні зобов'язання поділяють на дві групи: забезпечення та непередбачувані зобов'язання. При цьому оцінка поточних забезпечень має здійснюватись виходячи із суми витрат для проведення виплат у наступних (майбутніх) звітних періодах за призначенням, а довгострокові забезпечення повинні оцінюватись за теперішньою вартістю.

Щодо непередбачуваних зобов'язань, то вони мають оцінюватись за вартістю теперішнього зобов'язання з визначеним діапазоном погашення (довгостроковий або поточний період), яке підлягає достатньо точному оцінюванню [12].

Отже, при перевірці правильності оцінки умовних зобов'язань аудитору варто впевнитись у правильності визначення їх вартості з урахуванням критеріїв суттєвості, ймовірності виникнення факту та його віддаленості, а також встановити доцільність балансового чи позабалансового відображення.

Результати аудиту умовних зобов'язань, що виникають при розрахунках з контрагентами мають бути відображені в РД 1.9 (табл. 11).

Таблиця 11

Робочий документ аудитора з перевірки умовних зобов'язань, що виникають при розрахунках з контрагентами РД 1.9

Кредитор	Номер та дата накладної	Номер та дата накладної, найменування зіпсованого товару за накладною	Сума по накладній поставчальника	Кількість та сума нестач запасів	Кількість та сума втрат запасів	Кількість та сума псування запасів	Відображення цих операцій у бухгалтерському обліку	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело : розроблено автором

Таким чином, аудит умовних зобов'язань спрямований на перевірку правильності їх визнання, оцінки, відображення в обліку і фінансовій звітності та створення необхідного обліково-інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень, надання консультацій і рекомендацій керівництву підприємства.

Результати перевірки тесту на відсікання по сумах доходу та зобов'язань на межі періодів мають бути відображені в РД 1.10 (табл. 12).

**Робочий документ аудитора з перевірки тесту на відсікання по сумах
доходу та зобов'язань на межі періодів РД 1.10**

Кредитор	Документ			Відображення в облікових регістрах			Вплив на валюту балансу	
	Дата	№	Сума	Дата	Рядок регістру	Сума	Рядок балансу	Сума Збільшення + Зменшення -
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело : розроблено автором

Отже, аудит зобов'язань контрагентів доцільно здійснювати у відповідності запропонованої програми, що дозволить підвищити якість аудиторської перевірки та сформулювати більш обґрунтований аудиторський висновок.

Література:

1. Англо-український-російський тематичний словник ділової лексики / Під заг. ред. Л.І. Євтушенко. – 2-е вид. доп. – К.: Фірма «ІНКОС», 2009. – 392 с.

2. Аудиторська документація МСА 230 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.apu.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&layout=edit&id=70

2.

3. Аудиторські докази МСА 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.apu.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&layout=edit&id=70

2.

4. Вплив змін валютних курсів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку, 21 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://buhgalter911.com/Res/MSBO/MSBO21_01012015.pdf.

5. Вплив змін валютних курсів : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 73 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO21.aspx>.

6. Вплив інфляції: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 28.02.2002 р. № 147 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO22.aspx>.

7. Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи МСБО 37 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/MSBO/MSBO.aspx>.

8. «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» МСА 200 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.apu.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&layout=edit&id=702.

9. Зобов'язання: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. «Зобов'язання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO11.aspx>.

10. Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи: монографія / Н.М. Малюга. - Житомир: ЖІТІ, 1998. - 384 с.

11. Маценко Л.Ф. Проблеми оцінки об'єктів умовних фактів господарського життя / Л.Ф. Маценко // Міжнародний збірник наукових праць. – Випуск 2 (20). – 2011. - С. 291 - 300.

12. Нашкерська Г.В. Особливості визнання та оцінюванн умовних зобов'язань / Г.В. Нашкерська // Регіональна економіка. – 2008. - № 4. – С. 141 - 150.

13. Орлов І.В. Умовні зобов'язання: визначення сутності поняття / І.В. Орлов // Вісник ЖДТУ № 2(17): - Житомир. – 2010. - С. 241 - 249.

14. Редько О. Методи аудиторської практики [Електронний ресурс] / О. Редько, К. Редько. – Режим доступу: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/.../detail.php3>.